

Kleine eilandjes



spelen een grote rol

De Tweede Wereldoorlog in het Caribisch gebied

Hoewel het een redelijk onbekend deel van de Nederlandse geschiedenis is, hebben de Caribische eilanden van het Nederlandse Koninkrijk een belangrijke rol gespeeld in de Tweede Wereldoorlog. Met verzetsstrijders in Nederland en vele geldinzamelacties op de eilanden zette de bevolking zich actief in om het Nederlandse volk en de geallieerde oorlogsinspanningen te steunen. De olie uit het gebied was zeer belangrijk voor de geallieerden.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, ging Nederland ervan uit dat het net als in de Eerste Wereldoorlog neutraal zou blijven. Ook in de overzeese gebieden van het Koninkrijk ging men hiervan uit. Op 10 mei 1940 bleek echter dat neutraliteit geen optie was. Duitsland viel Nederland binnen en bezette het na enkele dagen strijd. De gouverneurs van Suriname en de Caribische eilanden verklaarden op 10 mei direct dat zij, net als Nederland, vanaf dat moment in staat van oorlog verkeerden met Duitsland. Toen Nederland zich enkele dagen later overgaf aan Duitsland spraken beide gouverneurs hun steun uit aan koningin Wilhelmina en haar regering in Londen. Ondanks de grote afstand raakte de eilanden Saba, Sint Maarten, Curaçao, Bonaire, Aruba en Sint Eustatius op deze manier betrokken bij de Tweede Wereldoorlog. Hoewel de oorlogservaring daar anders was dan in Europa, zorgde deze periode voor veel veranderingen. De verdediging van de Caribische eilanden van het Nederlandse Koninkrijk was aan het begin van de oorlog in slechte staat. Slechts een handjevol mariniers was gestationeerd op het eiland. Al in 1939 riep de gouverneur van de Antillen, G.J.J. Wouters, op om de eilanden beter voor te bereiden op dreigingen van buitenaf. Dit idee leidde tot de oprichting van de schutterij in datzelfde jaar. De schutterij bestond uit dienstplichtige mannen en een aantal vrijwillige eenheden, waar ook vrouwen zich bij mochten aansluiten. De taken van de schutters waren onder andere patrouilleren op het eiland en het afweergeschut bedienen. Tijdens de oorlog liep het aantal schutters op tot ongeveer drieduizend man. De voornaamste dreiging voor het Caribisch gebied in het Koninkrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog had te maken met olie. Vanuit de olievelden van Venezuela werd ruwe olie naar de raffinaderijen gebracht op Curaçao en Aruba. Zowel de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij (later Shell) en het Amerikaanse

Lago Oil waren op de eilanden gevestigd. Tijdens de oorlog was deze olie van levensbelang voor de oorlogsinspanning van de geallieerden. In 1941 was tachtig procent van de vliegtuigbrandstof van de Britten, Amerikanen en Canadezen afkomstig uit de Aruba en Curaçao.¹

Duitse dreiging

Het belang van olie tijdens de Tweede Wereldoorlog had grote gevolgen voor het leven en de oorlogservaring op de Caribische eilanden. De olieraffinaderijen moesten beschermd worden tegen aanvallen van Duitsland. Om die reden kwamen op 11 mei 1940 al 180 Franse mariniers naar Aruba en op 13 mei 800 Britse soldaten naar Curaçao en Sint Maarten. Na de overgave van Frankrijk op 25 juli 1940 namen de Britse soldaten de post van de Fransen over op Aruba. De nazi's hadden in 1940 plannen om de olieraffinaderijen op de Caribische eilanden aan te vallen. Duitsland zag van dit plan af om de Verenigde

'De verdediging van de Caribische eilanden van het Nederlandse Koninkrijk was in een slechte staat'

Staten buiten de oorlog te houden. Ook hoopten ze zelf de raffinaderijen op den duur over te nemen. Het vernietigen van de olie-industrie op de eilanden zou dan ongunstig zijn. Met de Japanse aanval op Pearl Harbor raakten de Verenigde Staten betrokken bij de Tweede Wereldoorlog. Op de Caribische eilanden werden de Britse soldaten in februari 1942 vervangen door Amerikaanse mariniers. Ook werd de hoeveelheid soldaten op de eilanden verhoogd: 1400 soldaten op Curaçao en 1100 op Aruba. Naast het beschermen van de olieraffinaderijen trainden de Amerikaanse soldaten ook de schutterij en voerden ze oefeningen uit met de Nederlandse mariniers en leden van de Prinses ▶

Roos Jans is eindredacteur van Kleio.

■ Liesbeth van der Horst, *Wereldoorlog in de West. Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba* (2004).

De schutterij bediende in de oorlog het afweergeschut. Het materiaal werd geleverd door het Amerikaanse leger. Foto: Nationaal Archief Curaçao.



Bewakers van het interneringskamp Playa Pariba op Bonaire. Bron: Nationaal Archief Curaçao.

Irene Brigade die nog op de eilanden aanwezig waren. Door de deelname van de Verenigde Staten aan de oorlog deed de Duitse regering geen moeite meer om confrontatie te voorkomen. Op 15 februari 1942 begon Operatie *Neuland* in het Caribisch gebied. De eerste torpedo werd die nacht afgevuurd op een tankerschip bij Aruba. Het schip vloog in brand, maar zonk niet. Vier andere schepen werden die nacht wel tot zinken gebracht door Duitse onderzeeërs. Dezelfde avond werd er ook een aanval uitgevoerd op de raffinaderij van Lago Oil op Aruba. De aanval mislukte, maar een naastgelegen school raakte wel beschadigd. De brandende schepen en de gewonden maakten een dramatisch einde aan de rust op de eilanden.

In de maanden die volgden werden veel schepen tot zinken gebracht in de zee rond de Antillen. Ook vielen er tientallen dodelijke slachtoffers, voornamelijk zeelieden, in deze maanden. Een aanval op olie-installaties van de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij op Curaçao kon op het nippertje voorkomen worden door de kustartillerie die op het eiland geplaatst was. Er heerste paniek op de eilanden door de dreiging van de duikboten. Sommige inwoners die langs de kust woonden, vertrokken halsoverkop naar het binnenland voor meer bescherming. Ook werden de verduisteringsregels aangescherpt. De Amerikaanse soldaten brachten stalen netten aan rond de havens om duikboten en torpedo's tegen te houden. Schoolkinderen hadden een gummetje bij zich en twee stukjes katoen. Wanneer het luchtalarm afging, klemden ze de gum tussen hun tanden en deden ze de katoen in hun oren tegen de harde knallen. Door de tegenslagen voor nazi-Duitsland in 1943 zwakte de onderzeese strijd in de Caribische Zee af. In september 1943 werd het gebied door de Amerikanen zelfs als vrij van oorlogsgevaar verklaard.²

Cola en feest

Voor de Caribische eilanden binnen het Koninkrijk was de Tweede Wereldoorlog ondanks de gevaren vooral een tijd van economische bloei. De olie-industrie zorgde voor nieuwe, goedbetaalde banen. Vanuit het platteland trokken mensen massaal naar de steden om op de olietankers en in de raffinaderijen te gaan werken. Daarnaast zorgde de aanwezigheid van de duizenden Amerikaanse soldaten voor een economische impuls. Het Amerikaanse leger zorgde voor extra werkgelegenheid. Zo hadden ze hulp nodig bij het bouwen van bunkers en schuilkelders. Ook werd de infrastructuur op de eilanden in opdracht van de Amerikanen verbeterd. De vliegvelden op Curaçao en Aruba werden uitgebreid en op Sint Maarten werd een nieuw vliegveld gebouwd. De Amerikanen betaalden goed en dreven de lonen in het Caribisch gebied op.

De Amerikaanse soldaten zorgden ook voor economische bloei in andere sectoren. Zo gingen ze graag naar de bioscoop en bezochten ze de uitgaansgelegenheden op de eilanden. Ze brachten films, muziek en mode mee vanuit de Verenigde Staten. Daarnaast introduceerden de soldaten ook nieuwe producten zoals Coca Cola, Colgate, Palmolive, Budweiser en Lucky Strike. Door de hogere lonen konden de Antillianen zelf ook genieten van de nieuwe producten en het bruisende uitgaansleven. De Amerikaanse soldaten waren populair bij de bevolking, in het bijzonder bij de meisjes, en de officieren werden uitgenodigd in de society-kringen van de eilanden. Amerikaanse feestdagen als Thanksgiving werden uitgebreid gevierd, zowel door de soldaten als door de lokale bevolking. Een van de hoogtepunten tijdens de oorlog was ook het bezoek van de Amerikaanse first lady Eleanor Roosevelt aan de troepen op Curaçao en Aruba. Door de bevolking werd ze feestelijk onthaald.

De lokale jongens klaagden wel dat de meisjes hun niet meer zagen staan met alle Amerikaanse soldaten in de buurt. De uniformen en motoren hadden grote aantrekkingskracht op de meiden. In de hoop het tij te keren gingen veel Antilliaanse jongens zich naar de Amerikaanse mode kleden. Daarnaast werd er ook geklaagd over het toegenomen drankgebruik en de lossere zeden door de komst van de militairen. Men was bezorgd over de toenemende prostitutie, onder andere door vrouwen uit Venezuela, en de buitenechtelijke kinderen en geslachtsziekten die op de loer lagen door de losse moraal tijdens de oorlog.

Geïnterneerd

Toen Nederland op 10 mei 1940 werd aangevallen door Duitsland kwam gouverneur Wouters meteen in actie. 440 mensen werden gearresteerd, de helft afkomstig van schepen uit de havens. Om

² Jos Rozenburg, *De Antillen in de Tweede Wereldoorlog* (2014).

gearresteerd te worden hoefde je geen aanhanger van Hitler te zijn, het bezit van een Oostenrijks of Duits paspoort was genoeg. Er werden ook Nederlanders opgepakt die verdacht werden van sympathieën voor Duitsland en de NSB. In 1939 waren de lijsten al opgesteld en was er een locatie gekozen voor een mogelijk kamp: het strand Playa Pariba op Bonaire. In mei 1940 was het kamp alleen nog niet gebouwd, de verdachten werden tijdelijk in een paar schoolgebouwen gehuisvest. De gevangengenomen Duitse zeelieden zorgden al snel voor onrust en werden haastig door Groot-Brittannië naar een interneringskamp op Jamaica verplaatst.

In juli verhuisden de overgebleven geïnterneerden van de schoolgebouwen naar het nieuwe kamp. Dat bestond uit twee verschillende afdelingen: een vrouwen- en een mannenafdeling. Binnen de mannenafdeling werden de Duitse en Oostenrijkse mannen apart gehouden van de Antilliaanse mannen. De vrouwen en kinderen woonden in kleine huisjes met ongeveer zes personen. De mannen werden in een loods gehuisvest. Ook was er een klein hospitaal en een barak voor de bewaking.

De kampleiding hield zich strikt aan het Verdrag van Genève om te voorkomen dat gevangenen in Duitsland uit wraak slecht behandeld zouden worden. Dit betekende dat de omstandigheden

in de kampen, zeker in vergelijking met Japanse en Duitse kampen, redelijk goed waren. Er was een leeszaal, er werd een sportveld aangelegd, soms mocht er onder bewaking buiten het kamp gezwommen of gewandeld worden en mannen mochten een paar keer per week hun gezin in het vrouwenkamp bezoeken. De meeste geïnterneerden waren vanzelfsprekend niet gelukkig met hun internering, omdat zij zonder proces vast waren gezet. Sommigen hadden uitgesproken sympathie voor Hitler, nazisme en de NSB, maar sommige Antilliaanse kampbewoners zaten vast op niet meer dan verdenking van nazisympathieën.

Bij de Duitse en Oostenrijkse geïnterneerden was hun nationaliteit al genoeg om in het kamp te zitten. Deze strikte uitvoering van de regels zorgde ervoor dat er onder de geïnterneerden ook Duitse en Oostenrijkse vluchtelingen zaten van Joodse afkomst. Zij waren net als de Duitsers met nazisympathieën opgepakt en bij elkaar in het kamp gezet. Deze combinatie zorgden uiteraard voor onrust in het kamp. Op de mannenafdeling werden de Joodse bewoners gepest. Uit angst voor geweld binnen het kamp besloot de kampleiding om de mannelijke Joodse geïnterneerden over te plaatsen naar de plantage Guatemala, verderop op het eiland. De Joodse bewoners kregen hier iets meer vrijheid, maar moesten zich nog wel ▶

Tijdens operatie Neuland in 1942 werden tientallen schepen tot zinken gebracht door Duitse onderzeeboten. De meeste Caribische slachtoffers vielen in deze periode. Foto: Nationaal Archief Curaçao.



Een uitnodiging voor een dansavond voor het Prins Bernhard Fonds. Van het geld in dit fonds werden wapens gekocht voor de geallieerden. Bron: Nationaal Archief Aruba (ANA). Rechts: Breiwerkje gemaakt op de Antillen voor de bevolking in Nederland. Bron: Nationaal Archief Aruba (ANA).

aan de kampregels houden en zich elke dag melden. De extra vrijheid was te danken aan een lobby van de lokale Joodse bevolking die hun geloofsgenoten vrij probeerden te krijgen. De gouverneur stemde niet in met vrijheid, maar de regels werden voor deze groep tijdens de oorlog wel geleidelijk versoepeld.



Het kamp Playa Pariba werd in het begin alleen losjes bewaakt. Meerdere ontsnappingspogingen in 1941 zorgden voor een verscherping van de bewaking. Drie geïnterneerden wisten een boot te stelen en werden pas voorbij Curaçao, richting Venezuela, opgepakt. De gevangenen hadden lege kerosineblikken op hun hoofd gezet tegen de mogelijke kogels die afgevuurd konden worden op hun open bootje. Na deze ontsnappingspoging werden betere zoeklichten geplaatst en werden er meer bewakers aangesteld. Alleen via de juridische weg was er nu een kans om uit het kamp te komen. Hoewel sommige bewoners vele aanvragen tot het herzien van hun gevangenschap hadden gedaan, kwam niemand vrij tot de oorlog voorbij was.³

Dansen voor Nederland

Ondanks de oorlog bleven de Caribische eilanden contact houden met Nederland. Via het Rode Kruis kon er nog sporadisch post worden verstuurd. Op de eilanden was echter wel een censuur ingesteld om te voorkomen dat er gevoelige informatie van en naar het bezette Nederland werd gestuurd. De Nederlandse regering in ballingschap correspondeerde regelmatig met gouverneur Wouters over oorlogszaken. Verschillende ministers bezochten de Antillen en er werd een rechtstreekse telefoonlijn tussen Londen en



het Caribisch gebied aangelegd. De Caribische eilanden kregen tijdens de Tweede Wereldoorlog ook twee keer koninklijk bezoek. In 1942 deed prins Bernhard Curaçao en Aruba aan. Twee jaar later bezocht prinses Juliana Curaçao, Aruba, Bonaire en Sint Maarten. Ook vloog ze met haar vliegtuig een aantal rondes over Saba en Sint Eustatius. De prins en prinses werden met grote volksfeesten onthaald.

Op de Caribische eilanden zette de bevolking zich ook in voor de oorlogsinspanningen van de geallieerden. Er werden in 1940 al twee comités opgericht om geld in te zamelen voor oorlogsslachtoffers. Het Comité Nederland bestond uit werknemers van de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij. Zij haalden geld op bij collega's en stuurden dat naar koningin Wilhelmina in Londen. Zij richtte het Prins Bernhard Fonds op, dat ingezameld geld gebruikte om wapens te kopen voor de geallieerden. Ook was er een loterij van het Spitfirefonds. Voor 2,50 gulden kon je een lot kopen om de hoofdprijs van 5.000 gulden te winnen. De rest van het geld ging naar het fonds waarvan een Spitfire-vliegtuig gekocht werd. Een Spitfire die gefinancierd was door Arubanen kreeg ook de naam 'Aruba'. Eenzelfde soort systeem was er met postzegels in het Caribisch gebied. Bij de aankoop van een speciale postzegel werd een deel van het bedrag gedoneerd aan het lokale steunfonds. Ook organiseerde de bevolking activiteiten om geld in te zamelen, zoals sportwedstrijden en gala's. Het Damescomité Prinses Irene organiseerde bijvoorbeeld een *fancy fair* voor het Rode Kruis. Door de verduistering

³ Junnes E. Sint Jago, *Wuiven vanaf de Waranda. Interneringskampen op Bonaire en Curaçao tijdens WO-II* (2007).

Caribisch Denkboek

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei brengt dit jaar het *Caribisch Denkboek* uit voor groep 7 en 8 en de eerste twee klassen van het voortgezet onderwijs in het Caribisch gebied. Met dit boekje leren kinderen over de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog in hun eigen regio, in Nederland en in de wereld. Zie www.4en5mei.nl.

was een deel van het nachtleven aan banden gelegd. De benefietfeesten werden daarom ook een goede reden om te feesten. Er waren veel verschillende comités actief. Zo was er een Joodsch Noodfonds en een Steunfonds Katholiek Nederland.

Er werd niet alleen geld gedoneerd. Warme kleding was hard nodig in Nederland, maar in het Caribisch gebied hadden mensen dat nauwelijks liggen. Om toch te kunnen helpen ging de bevolking massaal kleren breien voor Nederland. Bij gebrek aan brei-ervaring gingen veel vrouwen eerst even op breiles. Ook spaarde men aluminiumfolie, dat bijvoorbeeld om chocolade zat. Dat werd ingeleverd bij het Amerikaanse leger dat het aluminium goed kon gebruiken voor de oorlogsindustrie.

In het verzet

Niet alleen op de Caribische eilanden zette de bevolking zich in voor de vrijheid van Nederland. Ook Antillianen die in Nederland verbleven, hebben bijgedragen aan de strijd, zowel in het leger als in het verzet. George Maduro, de naamgever van Madurodam, kwam van Curaçao en woonde in Nederland toen de oorlog uitbrak. Als reserve-officier werd hij op 10 mei opgeroepen om te vechten tegen de nazi's. Hij veroverde met een list een villa op de Duitsers en nam hen gevangen. Na de capitulatie van Nederland sloot Maduro zich aan bij het verzet. Door zijn verzetsactiviteiten en omdat hij Joods was, moest hij onderduiken. Toen hij en een aantal vrienden naar Londen probeerden te vluchten om de Nederlandse regering te helpen, werden ze opgepakt. Ze werden gevangengezet en later naar kamp Bergen-Belsen gebracht. Daar overleed Maduro in februari 1945. Hij ontving in 1946 postuum de Willems-Orde. Een andere beroemde Antilliaan in het verzet was Boy Ecury. Van zijn leven kwam in 2003 nog een film uit naar een script van Arthur Japin.⁴ Hij studeerde in Nederland toen de oorlog uitbrak. Samen met andere Antilliaanse jongens, zoals Luis de Lannoy, sloot hij zich aan bij het verzet. De onstuimige Ecury vervoerde Britse piloten en saboteerde spoorlijnen. Hij moest regelmatig van onderduikadres wisselen en was actief in verschillende verzetsgroepen. In 1944 werd hij alsnog opgepakt. Tijdens zijn verhoor in het

Oranjehotel in Scheveningen weigerde hij andere verzetsleden te verraden. Hij werd een dag later, op 6 november, gefusilleerd op de Waalsdorper-vlakte bij Den Haag.

Zelfredzaamheid

Het wegvallen van de contacten met Nederland betekende dat de Caribische eilanden meer voor zichzelf moesten zorgen. De valuta kreeg een eigen koers. Ook moesten de eilanden zelf voor de voedselvoorziening zorgen. Met hulp van het Amerikaanse leger wisten de eilanden de oorlog redelijk goed door te komen. Daarnaast was de eilandoverheid nu verantwoordelijk voor eigen ambtenaren en materialen. Zo werden er bedrijfsopleidingen op de eilanden opgezet om de nodige arbeidskrachten op te leiden. Voorheen moest men voor een studie naar Nederland. Het Papiaments werd meer gebruikt, onder andere in eigen tijdschriften en op de radio. Ook kregen de eilanden met de schutterij voor het eerst een eigen leger. Op 6 december 1942 gaf koningin Wilhelmina een rede op Radio Oranje waarin ze meer autonomie voor de koloniën beloofde. Dit deed zij om het nationalisme in de koloniën de wind uit de zeilen te nemen. Deze radiorede was een extra aanzet voor de eilanden om meer zelfstandigheid op te eisen, zowel tijdens als na de oorlog. Zo werden in de oorlogsjaren de eerste politieke partijen opgericht die meer autonomie wilden. Tussen de eilanden kwam er ook vraag naar meer autonomie. Voorheen was Curaçao altijd het belangrijkste eiland geweest. De olie-industrie op Aruba zorgde ervoor dat dat eiland ook een grote speler werd binnen de Antillen. De Arubanen wilden daarom meer inspraak in het bestuur. De politieke partijen waren vooral tegen het koloniale systeem en niet per se tegen Nederland zelf. Hierdoor bleef een onafhankelijkheidsstrijd als in Nederlands-Indië uit. ■



■ Boy Ecury (2003), geregisseerd door Frans Weisz.

Postzegels van het Curaçaosch Nationaal Steuncomité waarvan een deel van de opbrengst naar een steunfonds voor Nederland ging.

Literatuur

- Liesbeth van der Horst**, *Wereldoorlog in de West. Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba* (2004).
Jos Rozenburg, *De Antillen in de Tweede Wereldoorlog* (2014).
Junnes E. Sint Jago, *Wuiven vanaf de Waranda. Interneringskampen op Bonaire en Curaçao tijdens WO-II* (2007).